

STUDENTŲ ALKOHOLIO VARTOJIMO LŪKESČIŲ, SAVIVEIKSMINGUMO, MOTYVŲ IR ALKOHOLIO VARTOJIMO SĄSAJOS

Rūta Baltrušaitytė

Sveikatos psichologijos magistrė
Vilniaus universitetas
Bendrosios psichologijos katedra
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
El. paštas: rut.baltrusaityte@gmail.com

Laima Bulotaitė

Socialinių mokslų daktarė docentė
Vilniaus universitetas
Bendrosios psichologijos katedra
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
Tel. + 370 5 266 76 05
El. paštas: Laima.Bulotaite@fsf.vu.lt

Straipsnio tikslas – išsiaiškinti studentų lūkesčių, motyvų ir saviveiksmingumo sąsajas su alkoholio vartojimu. Naudojant alkoholio vartojimo lūkesčių klausimyną, atsisakymo gerti saviveiksmingumo klausimyną, motyvų vartoti alkoholį klausimyną, motyvų nevartoti alkoholio klausimyną ir alkoholio vartojimo įpročių bei problemų anketą buvo apklausti 308 studentai iš 5 Lietuvos universitetų. Gauti rezultatai rodo, kad studentų motyvai vartoti alkoholį ir teigiamų pasekmių lūkesčiai yra teigiamai susiję su alkoholio vartojimo dažnumu, kiekiu ir vartojimo sukeltomis problemomis, o atsisakymo gerti saviveiksmingumas ir motyvai nevartoti alkoholio dėl abejingumo alkoholiui yra neigiamai susiję su alkoholio vartojimo ypatumais (dažnumu, kiekiu, problemomis). Vyrishkoji lytis, stipresni motyvai vartoti alkoholį ir menkesnis saviveiksmingumas prognozuoja didesnius suvartojamo alkoholio kiekius, o dažnesnį alkoholio vartojimą prognozuoja dar ir jaunesnis alkoholio vartojimo pradžios amžius. Didesnį su alkoholio vartojimu susijusių problemų skaičių prognozuoja ne tik gausesnis alkoholio vartojimas, bet ir stipresni motyvai vartoti alkoholį bei silpnesnis saviveiksmingumas.

Pagrindiniai žodžiai: alkoholio vartojimas, lūkesčiai, motyvai, saviveiksmingumas.

Tyrimais išaiškinta, kad jaunystėje susiformavę alkoholio vartojimo įpročiai labiausiai nulemia alkoholio vartojimą ir priklausomybės riziką brandžiam amžiuje (Gotham et al., 2003; Shim and Maggs, 2005).

Užsienio šalyse ir Lietuvoje atlikti tyrimai rodo, kad alkoholio vartojimas yra plačiai paplitęs tarp studentų (Williams, 2003; Narkotikų kontrolės departamento (NKD) metinis pranešimas, 2008). 2007 metais Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

inicijuotas tyrimas atskleidė, kad paskutinius 12 mėnesių alkoholį vartojo beveik visi studentai (92 proc.), kiekvieną savaitę alkoholiu piktnaudžiauja (suvartoja 6 standartinius alkoholio vienetus ir daugiau vienu metu) 16 proc. apklaustų studentų, o rečiau nei kartą per savaitę alkoholį vartoja tik 4 studentai iš 10 (NKD metinis pranešimas, 2008).

Studijų metais pasireiškiantis gausesnis alkoholio vartojimas ir jo keliamos problemos atskleidžia efektyvių intervencijų šiai amžiaus grupei poreikį ir svarbą. Siekiant

sėkmingai kontroliuoti jaunimo alkoholio vartojimą, jo keliamas problemas ir pagerinti intervencijų efektyvumą, būtina gerai suprasti veiksnius, skatinančius jaunus žmones vartoti alkoholį (Lyvers et al., 2010). Jau atrasta nemažai stabilių alkoholio vartojimą skatinančių ir apsauginių veiksnių, pavyzdžiui, vartojimo pradžios amžius, lytis, asmenybės ypatumai. Bet mokslininkų dėmesį vis dažniau patraukia kognityvūs motyvaciniai veiksniai, kaip antai lūkesčiai, motyvai, saviveiksmingumas ar įveikos strategijos, kurie yra lengviau keičiami, todėl gali būti taikomi prevencinėse ir intervencinėse programose (Stritzke and Butt, 2001; Atwell et al., 2011).

Vienas dažniausių literatūroje su alkoholio vartojimu siejamų kognityvių veiksnių yra lūkesčiai. Alkoholio vartojimo pasekmių lūkesčiai yra apibrėžiami kaip įsitikinimai apie teigiamas ir neigiamas alkoholio vartojimo pasekmes elgesiui, emocijoms ir pažintinėms funkcijoms (Jones et al., 2001; Hasking et al., 2011). Literatūroje dažniausiai atskiriami teigiamų ir neigiamų alkoholio vartojimo pasekmių lūkesčiai. Teigiami lūkesčiai gali pastūmėti pradėti vartoti alkoholį ar vartoti gausiau, o neigiami lūkesčiai sulaukia nuo tokio elgesio, gali riboti suvartojamo alkoholio kiekį ar vartojimo dažnumą (Jones et al., 2001; Williams, 2003; Bulotaitė ir Baltrušaitytė, 2010).

Socialinio išmokymo ir lūkesčių teorijų teigimu, darydami įtaką alkoholio vartojimui, lūkesčiai veikia ne vieni (Hendershot et al., 2011). Kitas kognityvus veiksnys yra atsisakymo gerti saviveiksmingumas. Tyrimai atskleidžia, kad saviveiksmingumas gali būti svarbesnis alkoholio var-

tojimą nuspėti leidžiantis veiksnys, nei pasekmių lūkesčiai (Hendershot et al., 2011). Kalbant apie alkoholio vartojimą, saviveiksmingumas paprastai apibūdinamas kaip suvokiamas gebėjimas ir pasitikėjimas savo jėgomis atsisakyti alkoholio tam tikrose, paprastai rizikingose, situacijose (Williams, 2003; Oei and Morawska, 2004; Oei et al., 2005) ir gebėjimas atsispirti, nevartoti ar sumažinti alkoholio vartojimą gydymo metu (Young et al., 2006). Tyrimai rodo, kad saviveiksmingumas yra susijęs su alkoholio vartojimo pradžia (Aas et al., 1995), numato vaikų bei paauglių ketinimą vartoti alkoholį ir sėkmingai prognozuoja dar nevartojančių asmenų alkoholio vartojimą ateityje (Ellickson and Hays, 1991).

Dar vienas ne ką mažiau svarbus alkoholio vartojimui darantis įtaką kognityvus motyvacinis veiksnys yra motyvai. Motyvai vartoti alkoholį išreiškia teigiamo arba neigiamo pastiprinimo priežastis atlikti veiklą, šiuo atveju – vartoti alkoholį (Hendershot et al., 2011). Motyvų vartoti alkoholį sąvoka yra paremta požiūriu, kad asmuo, tikėdamasis numatomo teigiamo arba neigiamo pastiprinimo, priima subjektyvų sprendimą vartoti alkoholį (Cox and Klinger, 1988). Tyrimai rodo, kad skirtingi motyvai veikia skirtingus tiek paauglių, tiek suaugusiųjų alkoholio vartojimo aspektus (Engels et al., 2005).

Reikia pripažinti, kad su alkoholio vartojimu siejamų lūkesčių, motyvų ir saviveiksmingumo tarpusavio ryšiai yra labai sudėtingi ir dar tik pradėti tyrinėti (Engels et al., 2005; Butt, 2007; Hendershot et al., 2011). Kadangi šie kognityvūs motyvaciniai veiksniai gali būti keičiami, aiškesnis jų tarpusavio ryšių ir sąsajų su alkoholio

vartojimu bei kylančiomis problemomis supratimas gali praversti kuriant prevencines ir intervencines programas, skirtas sumažinti gausaus alkoholio vartojimo ir jo keliamų problemų mastą tarp studentų.

Šio **straipsnio tikslas** yra išsiaiškinti studentų lūkesčių, motyvų ir saviveiksmingumo sąsajas su alkoholio vartojimo ypatumais.

Straipsnyje iškelti šie uždaviniai:

1. Išsiaiškinti kognityvių motyvacinių veiksnių sąsajas su studentų alkoholio vartojimu ir jo sukeliomomis problemomis.
2. Išsiaiškinti, kurie kognityvūs motyvaciniai veiksniai geriausiai prognozuoja studentų alkoholio vartojimo įpročius ir problemas.
3. Sudaryti ir patikrinti modelį, atspindintį ryšius tarp lūkesčių, motyvų, saviveiksmingumo ir alkoholio vartojimo bei su juo susijusių problemų.

Metodika

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo 308 studentai (26 proc. iš Vilniaus universiteto, 21 proc. – Vilniaus Gedimino technikos universiteto, 19 proc. – Vilniaus pedagoginio universiteto, 18 proc. – Mykolo Romerio universiteto ir 16 proc. – Šiaulių universiteto), 38,6 proc. sudarė vyrai ir 61,4 proc. – moterys. Tiriamųjų amžius – 18–25 metai ($\bar{x} = 20,93 \pm 1,56$). 89 proc. buvo bakalauro studijų studentai, 11 proc. – magistro studijų studentai. Tiriamųjų imtis buvo sudaryta patogiosios atrankos būdu.

Įvertinimo būdai. Šiame tyrime buvo naudota alkoholio vartojimo įpročių ir problemų anketa ir keturios metodikos, leidžiančios įvertinti skirtingus su alkoholio

vartojimu susijusius teigiamų ir neigiamų pasekmių lūkesčius, saviveiksmingumą bei motyvus vartoti alkoholį ir jo nevertoti.

Alkoholio vartojimo įpročių ir su vartojimu susijusių problemų anketa. Siekiant išsiaiškinti studentų alkoholio vartojimo įpročius, problemas ir demografinius duomenis, buvo sukurta anketa. Ją sudaro 11 klausimų. Siekiant įvertinti studentų alkoholio vartojimo įpročius, buvo klausiama apie alkoholio vartojimo dažnumą ir per kartą suvartojamą alkoholio kiekį (išreikštą standartiniais alkoholio vienetais). Formuluoiant klausimus apie su alkoholio vartojimu susijusias problemas, klausimai buvo paimti iš studentų alkoholio vartojimo klausimyno (SAQ, *Student Alcohol Questionnaire*, Engs, 2002). Naudoti klausimyną Lietuvoje ir jį keisti buvo gautas autorės leidimas. Anketoje iš viso buvo išvardytos 9 problemos (originale yra daugiau, bet, atsižvelgiant į mūsų tyrimo tikslus ir uždavinius, kai kurios buvo sujungtos).

Alkoholio vartojimo motyvų klausimynas. Alkoholio vartojimo motyvai matuoti M. L. Cooper ir bendraautorių sukurtu Alkoholio vartojimo motyvų klausimynu (DMQ, *Drinking Motives Questionnaire*, Cooper et al., 1992). Susisiekus su klausimyno autoriais buvo gauta klausimyno kopija ir leidimas jį versti. Klausimyną sudaro 15 teiginių, juos tiriamieji turėjo įvertinti 4 balų skale nuo „beveik niekada“ – 1 iki „beveik visada“ – 4. Didesni subskalių įverčiai išreiškia stipresnius motyvus vartoti alkoholį. Teiginių kombinacijos sudaro 3 subskales: socialinių motyvų, įveikos motyvų ir pastiprinimo bei sužadavimo motyvų. Patvirtinančiosios faktoriinės analizės rezultatai rodo, kad teiginiai

yra parinkti pakankamai adekvačiai ir neblogai reprezentuoja motyvus nevertoti alkoholio (RMSEA = 0,078, CFI = 0,943, NFI = 0,915, $\chi^2 = 234,5$, df = 82, p < 0,05). Tikrinant klausimyno vidinį suderinamumą, buvo apskaičiuoti visų trijų motyvų vartoti alkoholį klausimyno subskalių Cronbacho α koeficientai (socialinių motyvų – 0,824, įveikos motyvų – 0,864, pastiprinimo motyvų – 0,889).

Atsisakymo gerti saviveiksmingumo klausimynas. Atsisakymo gerti saviveiksmingumas matuotas T. Oei ir bendraautorių sukurtu „Atsisakymo gerti saviveiksmingumo klausimynu“ (DRSEQ-r, *Drinking Refusal Self Efficacy Questionnaire – revised*; Oei et al., 2005). Susisiekus su klausimyno autoriais buvo gauta klausimyno kopija ir leidimas jį versti. Klausimyną sudaro 19 teiginių. Tam tikros teiginių kombinacijos sudaro 3 subskales: socialinio spaudimo, emocinio palengvėjimo, situacinė. Kiekvienas teiginys įvertinamas 6 balų skale nuo „esu visiškai tikras, kad neatsisakyčiau išgerti“ – 1 iki „esu visiškai tikras, kad atsisakyčiau išgerti“ – 6. Didėsnė subskalių įverčiai išreiškia stipresnį atsisakymo gerti saviveiksmingumą. Buvo atlikta klausimyno lietuviškos versijos tiriančioji faktorių analizė, pasirinktas esminių komponentų metodas. Faktorių skaičius apribotas iki 3, paskui naudotas *varimax* pasukimas. Visi lietuviškos versijos teiginiai, išskyrus 1 teiginį („Kai išeinu papiepti“) pakliūva į tuos pačius faktorius kaip ir angliškos versijos. Pakeisto modelio (1 teiginys priklauso situacinio saviveiksmingumo subskalei ir pridėtos koreliacijos tarp matavimų paklaidų) patvirtinančios faktorių analizės rezultatai rodo, kad klausimyno teiginiai yra parinkti pakan-

kamai adekvačiai ir neblogai reprezentuoja atsisakymo gerti saviveiksmingumą (RMSEA = 0,067, CFI = 0,946, NFI = 0,911, $\chi^2 = 347,8$, df = 146, p < 0,05). Tikrinant klausimyno vidinį suderinamumą, buvo apskaičiuoti visų trijų atsisakymo gerti saviveiksmingumo klausimyno subskalių Cronbacho α koeficientai (jie svyruoja nuo 0,82 iki 0,94).

Alkoholio vartojimo pasekmių lūkesčių klausimynas. Alkoholio vartojimo pasekmių lūkesčiai matuoti N. K. Lee ir bendraautorių sukurtu Alkoholio vartojimo lūkesčių klausimynu (DEQ-r, *Drinking Expectancy Questionnaire-revised*; Lee et al., 2003), kurį versti ir naudoti gautas autorių sutikimas. Klausimyną sudaro 37 teiginiai. Tiriamieji turėjo pažymėti, kiek jie sutinka arba nesutinka su pateiktu teiginiu. Atsakymų variantai yra penki – nuo „visiškai nesutinku“ – 1 iki „visiškai sutinku“ – 5. Didėsnė įverčiai išreiškia stipresnius alkoholio vartojimo pasekmių lūkesčius. Tam tikros teiginių kombinacijos sudaro 5 subskales: neigiamų alkoholio vartojimo pasekmių, alkoholis didina pasitikėjimą savimi, alkoholis didina seksualinę susidomėjimą, alkoholis gerina pažintines funkcijas, alkoholis mažina įtampą. Mokslinėje literatūroje rekomenduojama priklausomybės lūkesčius atskirti nuo neigiamų lūkesčių (Young et al., 2006). Todėl tikrinome ir 6 faktorių klausimyno struktūrą. Alkoholio vartojimo lūkesčių klausimyno patvirtinančios faktorių analizės rodikliai parodė, kad pakeistas 6 faktorių modelis yra tinkamiausias tyrimo rezultatams analizuoti (RMSEA = 0,059, CFI = 0,832, NFI = 0,723, $\chi^2 = 1192,0$, df = 575, p < 0,05). Tikrinant klausimyno vidinį suderinamumą, buvo apskaičiuoti

klausimyno subskalių Cronbacho α koeficientai (atitinkamai skalėms: 0,892; 0,565; 0,578; 0,767; 0,807; 0,676).

Motyvų nevertoti alkoholio klausimynas. Motyvus nevertoti alkoholio matuojantis klausimynas buvo sukurtas specialiai šiam tyrimui. Pirmiausia, remiantis įvairiomis metodikomis, tyrimais buvo sudarytas sąrašas teiginių, išreiškiančių galimus studentų motyvus nevertoti alkoholio. Dar prieš tyrimą atliktos išankstinės apklausos metu dalyviams buvo pateiktas sąrašas galimų motyvų nevertoti alkoholio, jie turėjo pažymėti, kurios priežastys skatina juos nevertoti alkoholio, ir parašyti, dėl kokių kitų priežasčių nusprendžia nevertoti alkoholio. Remiantis apklausos rezultatais kai kurie teiginiai buvo keisti arba jų atsisakyta. Galutinį klausimyno variantą, naudotą šiame tyrime, sudaro 18 teiginių. Atlikus sudaryto klausimyno tiriančiąją faktorių analizę (pasirinktas esminių komponenčių metodas) paaiškėjo, kad duomenys faktorių analizei tinka gerai: Kaizerio, Mejerio ir Olkino matas lygus 0,846, Bartleto sferiškumo kriterijaus p reikšmė mažesnė nei 0,001. Išskirti 4 faktoriai, kurie paaiškina 52,5 proc. duomenų dispersijos. Pirmasis faktorius rodo motyvus nevertoti alkoholio dėl šeimos ir priklausomybės rizikos, antrasis – dėl neigiamų pasekmių baimės, trečiasis – dėl abejingumo alkoholiui, o ketvirtasis – dėl jaučiamos atsakomybės. Gautų faktorių pagrindu sudarytos keturios subskalės. Tikrinant klausimyno vidinį suderinamumą, buvo apskaičiuoti visų keturių klausimyno subskalių Cronbacho α koeficientai (jie svyravo nuo 0,63 iki 0,73). Patvirtinančiosios faktorių analizės rezultatai rodo, kad teiginiai yra

parinkti pakankamai adekvačiai ir neblogai reprezentuoja motyvus nevertoti alkoholio (RMSEA = 0,059, CFI = 0,901, NFI = 0,827, $\chi^2 = 261,1$, $df = 125$, $p < 0,05$).

Tyrimo eiga. Tyrimas buvo vykdomas 2010 m. gegužę, birželį ir rugsėjį–lapkritį. Su tyrimo tema individualiai supažindinti tyrimo dalyviai turėjo savarankiškai užpildyti anoniminę anketą ir klausimynus (vidutinė pildymo trukmė – 35 min.). Gražinusiems anketas buvo padėkota už dalyvavimą tyrime.

Duomenų apdorojimas. Statistiniam duomenų skaičiavimui buvo naudotos „SPSS 17.0“, „Amos 18.0“, „Microsoft Office Excel 2007“ ir „ModGraph 2.0“ programos. Tiesiniams ryšiams tarp skirtingų kognityvių motyvinių veiksnių ir alkoholio vartojimo ypatumų (dažnumo, kiekio, problemų) nustatyti naudotas Pearsono tiesinės koreliacijos koeficientas, o dviejų nepriklausomų imčių vidurkiams palyginti – Studento t kriterijus. Klausimynų tiriančiąjai faktorių analizei atlikti pasirinktas esminių komponenčių (angl. *principal component*) metodas ir *varimax* pasukimas. Tikrinant, kaip skirtingi veiksniai prognozuoja alkoholio vartojimo dažnumą, kiekį ir problemas, naudota daugialypė regresinė analizė. Galimi mediaciniai ryšiai (angl. *mediation*) papildomai tikrinti Sobelio testu. Sąveikai tarp veiksnių nuspėjant alkoholio vartojimą ir ribojantiems ryšiams (angl. *moderation*) patikrinti naudota regresinė analizė ir paprastųjų nuolydžių „Simple slopes“ analizė, atlikta „ModGraph“ programa. Klausimynų patvirtinančiąjai faktorių analizei atlikti ir modeliams patikrinti naudota „Amos 18.0“ programa.

Tyrimo rezultatai

Atlikus tyrimo duomenų analizę paaiškėjo, kad net 96 proc. studentų per paskutinius metus vartoja alkoholį. Tirti studentai alkoholį vartoti pradėjo būdami vidutiniškai 15,57 metų. Dauguma studentų alkoholį vartoti pradėjo sulaukę 15–17 metų (61 proc.), penktadalis (21,4 proc.) alkoholį vartoti pradėjo būdami 11–14 metų ir tik 13,6 proc. tiriamųjų alkoholį vartoti pradėjo sulaukę pilnametystės. Nerasta reikšmingų skirtumų tarp moterų ir vyrų alkoholio vartojimo pradžios amžiaus.

Studentai per metus alkoholį vartoja vidutiniškai 52,52 karto (per mėnesį – 4,37 karto). Palyginus vyrų ir moterų alkoholio vartojimo dažnumą paaiškėjo, kad vyrai per metus alkoholį vartoja vidutiniškai 71,74 karto (per mėnesį – 5,98 karto), o moterys – 40,42 karto (per mėnesį – 3,37 karto). Vyrai alkoholį vartoja beveik dukart dažniau nei moterys ($t = 4,672$, $p < 0,001$).

Studentai per kartą suvartoja vidutiniškai 3,57 standartinio alkoholio vieneto (SAV). Vyrai – vidutiniškai 5,26 SAV, o moterys – 2,51 SAV. Vyrai per kartą suvar-

1 lentelė. Tirtų kognityvių motyvacinių veiksnių koreliacijos su alkoholio vartojimo kiekiu, dažnumu ir problemomis

Kognityvūs motyvaciniai veiksniai	Subskalės	Koreliacijos su alk. vartojimu		
		Kiekis	Dažnumas	Problemos
Lūkesčiai	Pasitikėjimo savimi	0,295**	0,262**	0,348**
	Kognityvių funkcijų	0,130*	0,262**	0,184**
	Įtampos sumažinimo	0,272**	0,406**	0,458**
	Seksualinio susidomėjimo padidėjimo	0,112*	0,075	0,034
	Priklausomybės	0,395**	0,437**	0,426**
	Neigiamų pasekmių	0,063	0,065	0,090
Atsisakymo gerti saviveiksmingumas	Socialinis	-0,437**	-0,495**	-0,516**
	Emocinis	-0,276**	-0,334**	-0,388**
	Situacinis	-0,414**	-0,475**	-0,422**
Motyvai vartoti alkoholį	Socialiniai	0,380**	0,500**	0,481**
	Pastiprinimo	0,385**	0,466**	0,427**
	Įveikos	0,323**	0,427**	0,444**
Motyvai nevartoti alkoholio	Šeimos suvaržymų	0,004	-0,016	-0,049
	Neigiamų pasekmių baimės	-0,177**	-0,187**	-0,104
	Abejingumo alkoholiui	-0,374**	-0,436**	-0,397**
	Atsakomybės	-0,052	-0,111	-0,113*

* $p < 0,05$; ** $p < 0,001$.

toja dukart daugiau alkoholio nei moterys ($t = 7,199$, $p < 0,001$).

Buvo klausama, su kokiomis alkoholio vartojimo sukeltomis problemomis studentai susiduria dažniausiai. Paaiškėjo, kad net 61 proc. studentų bent kartą per paskutinius 12 mėnesių kankino pagirios. Daugiau nei trečdalis vyrų ir penktadalis moterų nedalyvavo paskaitose, nes buvo pavartoję alkoholio arba juos kankino pagirios, o dalis studentų ėjo į paskaitas pavartoję alkoholio. Daugiau nei vienas iš dešimties vyrų ir kelios moterys, būdami neblaivūs, įsivėlė į muštynes, sukėlė triukšmą arba suniokojo svetimą turtą bent kartą per paskutinius 12 mėnesių. Rezultatai parodė, kad per paskutinius 12 mėnesių trečdalis studentų (33,8 proc.) nepatyrė jokių alkoholio vartojimo sukeltų problemų, o dar trečdalis (32,5 proc.) patyrė 1 problemą iš pateikto 9 problemų sąrašo. 19,8 proc. studentų patyrė 2, 6,3 proc. – 3, o 5,2 proc. – 4 problemas. Vyrų per pasku-

tinius 12 mėnesių patyrė daugiau alkoholio vartojimo sukeltų problemų ($\bar{x} = 1,74$) nei moterys ($\bar{x} = 0,98$) ($t = 4,260$, $p < 0,001$).

Analizavome, kaip skirtingi kognityvūs motyvaciniai veiksniai yra susiję su studentų alkoholio vartojimo ypatumais (1-a lentelė).

Rezultatai parodė, kad studentų motyvai vartoti alkoholį ir teigiami alkoholio vartojimo pasekmių lūkesčiai (išskyrus seksualinio susidomėjimo padidėjimo) yra teigiamai susiję su alkoholio vartojimo dažnumu, kiekiu ir alkoholio vartojimo sukeltomis problemomis. Atsisakymo gerti saviveiksmingumas ir motyvai nevartoti alkoholio (išskyrus šeimos ir neigiamų pasekmių baimės), kaip ir tikėtasi, yra neigiamai susiję su alkoholio vartojimo dažnumu, kiekiu bei vartojimo sukeltomis problemomis.

Siekiant nustatyti, ar su alkoholio vartojimu susiję kognityvūs motyvaciniai veiksniai leidžia prognozuoti studentų al-

2 lentelė. Regresinės analizės, kai tikrinama, kaip tirti veiksniai prognozuoja alkoholio vartojimo dažnumą, modelių statistika ir standartizuoti nepriklausomų kintamųjų regresinės analizės koeficientai (β)

Modelis	1	2	3	4
Nepriklausomų kintamųjų β				
Lytis	-0,284**	-0,237**	-0,199**	-0,189**
Alkoholio vartojimo pradžios amžius	-0,374**	-0,295**	-0,224**	-0,230**
Teigiamų alkoholio vartojimo pasekmių lūkesčiai		0,269**	0,026	-0,040
Motyvai nevartoti alkoholio dėl abejingumo			-0,135*	-0,072
Motyvai vartoti alkoholį			0,351**	0,276**
Atsisakymo gerti saviveiksmingumas				-0,234**
R²	0,228	0,292	0,402	0,428
R² pokytis	0,228	0,064	0,110	0,026
F reikšmės pokytis	43,82**	26,69**	26,99**	13,37**

* $p < 0,05$, ** $p < 0,001$.

koholio vartojimą, buvo atliktos daugialypės regresinės analizės. Į analizę buvo įtraukti tik tie veiksniai, kurie statistiškai reikšmingai koreliavo su alkoholio vartojimo dažnumu, kiekiu ir problemomis. Buvo atliktos trys regresinės analizės imant skirtingus priklausomus kintamuosius: alkoholio vartojimo dažnumą, kiekį ir problemas. Nepriklausomi kintamieji buvo įtraukti į keturis modelius. Pirmas modelis – alkoholio vartojimo pradžios amžius ir lytis. Į antrąjį modelį, be prieš tai įtrauktų veiksnių, taip pat buvo įtraukti alkoholio vartojimo pasekmių lūkesčiai, į trečiąjį – motyvai, o į ketvirtąjį – saviveiksmingumas. Rezultatai pateikti 2-oje lentelėje.

Kaip matome iš šioje lentelėje pateiktų rezultatų, visuose modeliuose determinacijos koeficientai (R^2) yra didesni už 0,20, o F reikšmės pokyčiai yra reikšmingi. Vadinasi, visi regresijos modeliai yra tinkami duomenims ir pagal juos galima reikšmingai prognozuoti alkoholio vartojimo dažnumą.

Paskutinio modelio kintamieji kartu paaiškina didžiausią dalį (42,8 proc.) alkoholio vartojimo dažnumo duomenų variacijos. Regresinės analizės rezultatai rodo, kad 20 proc. alkoholio vartojimo dažnumo variacijos gali būti paaiškinta keičiamais kognityviais motyvaciniais veiksniais. Paskutiniame modelyje motyvų vartoti alkoholį ir saviveiksmingumo standartizuotų regresinės analizės koeficientų svoriai yra didesni nei stabilų alkoholio vartojimą nuspėjančių veiksnių (lyties ir vartojimo pradžios amžiaus). Vyriškoji lytis, jaunesnis alkoholio vartojimo pradžios amžius, stipresni motyvai vartoti alkoholį ir silpnesnis saviveiksmingumas leidžia reikšmingai prognozuoti dažnesnį studentų alkoholio vartojimą. Nors lūkesčiai ir motyvai nevartoti alkoholio reikšmingai susiję su alkoholio vartojimo dažnumu, jie nesuteikia daugiau informacijos apie alkoholio vartojimo dažnumą, kai į regresijos lygtį yra įtraukiami motyvai vartoti alkoholį ir saviveiksmingumas.

3 lentelė. Regresinės analizės, kai tikrinama, kaip tirti veiksniai prognozuoja per kartą suvartojamo alkoholio kiekį, modelių statistika ir nepriklausomų kintamųjų standartizuoti regresinės analizės koeficientai (β)

Modelis	1	2	3	4
Nepriklausomų kintamųjų β				
Lytis	-0,453**	-0,419**	-0,386**	-0,377**
Alkoholio vartojimo pradžios amžius	-0,164**	-0,108*	-0,045	-0,050
Teigiamų alkoholio vartojimo pasekmių lūkesčiai		0,192**	-0,006	-0,069
Motyvai nevartoti alkoholio dėl abejingumo			-0,167*	-0,107
Motyvai vartoti alkoholį			0,247**	0,176*
Atsisakymo gerti saviveiksmingumas				-0,221**
R²	0,237	0,269	0,345	0,368
R² pokytis	0,237	0,032	0,076	0,023
F reikšmės pokytis	46,12**	13,07**	17,01**	10,72**

* $p < 0,05$, ** $p < 0,001$.

Duomenys apie suvartojamo alkoholio kiekį prognozuojančius veiksnius pateikti 3-ioje lentelėje.

Rezultatai rodo, kad visuose modeliuose determinacijos koeficientai (R^2) yra didesni už 0,20, o F reikšmės pokyčiai yra reikšmingi. Vadinas, visi regresijos modeliai yra tinkami duomenims ir pagal juos galima reikšmingai prognozuoti alkoholio vartojimo kiekį.

Paskutinio modelio kintamieji kartu paaiškina didžiausią dalį (36,8 proc.) alkoholio vartojimo kiekio duomenų variacijos. Regresinės analizės rezultatai rodo, kad vyriškoji lytis, stipresni motyvai vartoti alkoholį ir silpnesnis saviveiksmingumas leidžia reikšmingai prognozuoti studentų per kartą suvartojamą didesnę alkoholio kiekį. Prognozuojant per kartą suvartojamą alkoholio kiekį svarbiausias kintamasis

yra lytis. Alkoholio vartojimo pradžios amžius, teigiamų pasekmių lūkesčiai ir motyvai nevartoti alkoholio, nors ir reikšmingai susiję su alkoholio vartojimo kiekiu, nenumato studentų suvartojamo alkoholio kiekio, kai kontroliuojami likę veiksniai.

Atliekant regresinę analizę, kai priklausomas kintamasis buvo su alkoholio vartojimu susijusios problemos, patikrintas dar ir penktas modelis, į kurį buvo įtraukti ir alkoholio vartojimo dažnumas bei kiekis, nes, pasak literatūros, galutinis problemas veikiantis veiksnys yra alkoholio vartojimo įpročiai. Regresinės analizės duomenys pateikti 4-oje lentelėje.

Tik pirmasis modelis, į kurį buvo įtrauktas vienas priklausomas kintamasis (alkoholio vartojimo sukeltos problemos) ir du nepriklausomi kintamieji (alkoholio vartojimo pradžios amžius ir lytis), nebuvo

4 lentelė. Regresinės analizės, kai tikrinama, kaip tirti veiksniai prognozuoja su alkoholio vartojimu susijusias problemas, modelių statistika ir standartizuoti nepriklausomų kintamųjų regresinės analizės koeficientai (β)

Modelis	1	2	3	4	5
Nepriklausomų kintamųjų β					
Lytis	-0,272**	-0,209**	-0,176**	-0,164**	-0,043
Alkoholio vartojimo pradžios amžius	-0,265**	-0,161*	-0,101*	-0,108*	-0,050
Teigiamų alkoholio vartojimo pasekmių lūkesčiai		0,355**	0,144*	0,062	0,085
Motyvai nevartoti alkoholio dėl abejingumo			-0,109*	-0,031	0,007
Motyvai vartoti alkoholį			0,311**	0,218**	0,123*
Atsisakymo gerti saviveiksmingumas				-0,290**	-0,193*
Suvartojamas alkoholio kiekis					0,217**
Alkoholio vartojimo dažnumas					0,207**
R²	0,149	0,261	0,344	0,384	0,452
R² pokytis	0,149	0,111	0,083	0,040	0,069
F reikšmės pokytis	26,09**	44,52**	18,60**	18,94**	18,31**

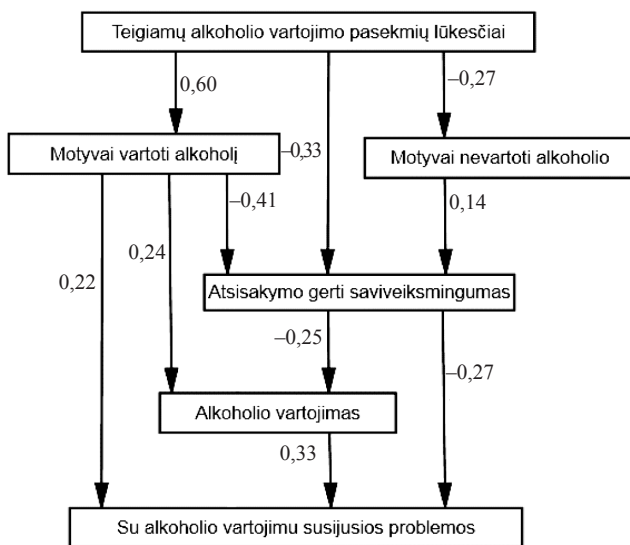
* $p < 0,05$, ** $p < 0,001$.

tinkamas duomenims, nes determinacijos koeficientas (R^2) yra mažesnis už 0,20.

Paskutinio modelio, į kurį buvo įtraukti dar ir alkoholio vartojimo kiekis bei dažnumas, nepriklausomi kintamieji paaiškina didžiausią dalį (45,2 proc.) su alkoholio vartojimu siejamų problemų duomenų variacijos ir, kartu sudėjus, geriau prognozuoja alkoholio vartojimo sukeltas problemas. Paaiškėjo, kad didesnę su alkoholio vartojimu susijusių problemų skaičių statistiškai reikšmingai prognozuoja ne tik dažnesnis alkoholio vartojimas ir vartojimas didesniais kiekiais, bet ir stipresni motyvai vartoti alkoholį bei silpnesnis atsisakymo gerti saviveiksmingumas. Studentams, kurie alkoholį vartoja dažnai, dideliais kiekiais, turi stiprius motyvus vartoti alkoholį ir nepasitiki savo sugebėjimu atsisakyti alkoholio, gali grėsti didesnė alkoholio vartojimo sukeltamų problemų rizika.

Sobelio testų rezultatai parodė, kad motyvai vartoti alkoholį veikia kaip tarpinis kintamasis tarp lūkesčių ir alkoholio vartojimo dažnumo ($Z = 6,66$, $p < 0,001$), per kartą suvartojamo alkoholio kiekio ($Z = 5,14$, $p < 0,001$) ir alkoholio vartojimo keliamų problemų ($Z = 5,98$, $p < 0,001$). Motyvai nevartoti alkoholio taip pat veikia kaip tarpinis kintamasis tarp lūkesčių ir alkoholio vartojimo dažnumo ($Z = 4,72$, $p < 0,001$), per kartą suvartojamo alkoholio kiekio ($Z = 3,88$, $p < 0,001$), ir alkoholio vartojimo keliamų problemų ($Z = 3,86$, $p < 0,001$).

Atlikus Sobelio testus paaiškėjo, kad atsisakymo gerti saviveiksmingumas veikia kaip tarpinis kintamasis tarp motyvų vartoti alkoholį ir alkoholio vartojimo dažnumo ($Z = 4,78$, $p < 0,001$), per kartą suvartojamo alkoholio kiekio ($Z = 4,56$, $p < 0,001$), alkoholio vartojimo keliamų problemų ($Z = 5,44$, $p < 0,001$). Saviveiksmingumas

Pav. Studentų alkoholio vartojimo ir problemų modelis

taip pat veikia kaip tarpinis kintamasis tarp motyvų nevirtoti alkoholio ir alkoholio vartojimo dažnumo ($Z = -6,12$, $p < 0,001$), per kartą suvartojamo alkoholio kiekio ($Z = -5,25$, $p < 0,001$), alkoholio vartojimo keliamų problemų ($Z = -6,74$, $p < 0,001$).

Remiantis lūkesčių, motyvų ir savi-veiksmingumo tarpusavio sąsajas ir ryšius su alkoholio vartojimu aiškinančiais teoriniais modeliais, ankstesnių tyrimų rezultatais ir šio tyrimo koreliacinių, regresinių analizių ir Sobelio testų rezultatais buvo sudarytas hipotetinis studentų alkoholio vartojimo ir problemų modelis. Taikant struktūrinių lygčių modeliavimą, buvo patikrinti į modelį įtrauktų kintamųjų tiesioginiai ir netiesioginiai ryšiai. Pav. pateiktas galutinis modelis. Visi modelyje pavaizduoti ryšiai yra statistiškai reikšmingi ($p < 0,001$).

Modelyje motyvai nevirtoti alkoholio ir teigiamų pasekmių lūkesčiai alkoholio vartojimą ir problemas veikia netiesiogiai, motyvai vartoti alkoholį – tiesiogiai ir netiesiogiai, atsisakymo gerti saviveiks-vingumas alkoholio vartojimą veikia tiesiogiai, o problemas – ir tiesiogiai, ir netiesiogiai.

Galutinio modelio tinkamumo rodikliai pateikti 5-oje lentelėje. Modelis gerai paaiškina tyrimo duomenis ir atitinka kelia-mus tinkamumo reikalavimus (Yuan and Bentler, 2007), tik RMSEA reikšmė galėtų būti kiek mažesnė.

Ieškant saviveiksmingumo ir alkoholio vartojimo pradžios amžiaus sąveikos, atliktos regresinės analizės. Kai priklausomas kintamasis buvo alkoholio vartojimo dažnumas, aptiktas reikšmingas pokytis įtraukus alkoholio vartojimo pradžios ir saviveiksmingumo sąveiką. Ši sąveika tu-rėjo statistiškai reikšmingą įtaką alkoholio vartojimo dažnumo prognozei ($\beta = -0,143$, $p = 0,002$). Atlikta paprastųjų nuolydžių analizė atskleidė, kad alkoholio vartojimo pradžios amžius reikšmingai neigiamai koreliavo su alkoholio vartojimo dažnumu, kai saviveiksmingumas buvo silpnas ($p < 0,001$) ir vidutinio stiprumo ($p < 0,001$). Ryšys tarp vartojimo pradžios amžiaus ir alkoholio vartojimo buvo nereikšmingas, kai saviveiksmingumas buvo stiprus ($p = 0,563$), tad stiprus saviveiks-vingumas gali riboti alkoholio vartojimo pradžios amžiaus poveikį alkoholio varto-jimo dažnumui.

5 lentelė. *Studentų alkoholio vartojimo ir problemų modelio tinkamumo rodikliai*

Modelio tinkamumo rodikliai		Rodiklių reikšmės
Bendras modelio tinkamumas	χ^2	9,717
Laisvės laipsnis	df	5
Bendro modelio tinkamumo reikšmingumas (labai gerai, kai $> 0,05$)	p	0,084
Aproksimacinės liekanos kvadrato šaknies paklaida (labai gerai, kai $< 0,05$)	RMSEA	0,055
Palyginamasis tinkamumo indeksas (labai gerai, kai $> 0,95$)	CFI	0,992
Normuoto atitikimo indeksas (labai gerai, kai $> 0,95$)	NFI	0,985

Rezultatų aptarimas

Šiame tyrime siekėme ištirti įvairius kognityvius motyvacinius veiksnius, leidžiančius prognozuoti studentų alkoholio vartojimą.

Teoriniai modeliai ir ankstesnių tyrimų rezultatai dažniausiai pateikia teigiamus alkoholio vartojimo pasekmių lūkesčių (Young et al., 2006; Hasking and Oei, 2008; Bulotaitė ir Baltrušaitytė, 2010; Connor et al., 2011) ir motyvų vartoti alkoholį (Read et al., 2003; Engels et al., 2005; Lyvers et al., 2010) ryšius su alkoholio vartojimu ir neigiamus atsisakymo gerti saviveiksmingumo (Engels et al., 2005; Oei et al., 2005; Hasking and Oei, 2008) ir motyvų nevartoti alkoholio (Stritzke and Butt, 2001) ryšius su alkoholio vartojimu. Mūsų tyrimas patvirtino šias sąsajas. Aptikome, kad studentų motyvai vartoti alkoholį ir teigiamų pasekmių lūkesčiai (išskyrus seksualinio susidomėjimo padidėjimo) yra teigiamai susiję su alkoholio vartojimo dažnumu, kiekiu bei vartojimo sukeltomis problemomis. O atsisakymo gerti saviveiksmingumas ir motyvai nevartoti alkoholio (išskyrus šeimos ir neigiamų pasekmių baimės) yra neigiamai susiję su alkoholio vartojimo dažnumu, kiekiu ir problemomis. Užsienyje atlikti paauglių tyrimai rodo, kad jiems būdingi stipresni motyvai negerti dėl šeimos suvaržymų (Stritzke and Butt, 2001). Šį skirtumą galima būtų paaiškinti tuo, kad pradėjus studijuoti dažnai atsiskiriama nuo tėvų ir jų įtaka asmeniniams sprendimams smarkiai sumažėja.

Mūsų tyrime nebuvo aptikta reikšmingų neigiamų lūkesčių ir lūkesčių, kad pavartojus alkoholio padidės seksualinis susidomėjimas, sąsajų su alkoholio vartojimo

ypatumais (dažnumu, kiekiu). Kai kurių užsienyje atliktų tyrimų rezultatai taip pat nepatvirtina neigiamų lūkesčių sąsajų nei su bendrais, nei su specifiniais alkoholio vartojimo ypatumais (Engels et al., 2005) ir rodo, kad teigiami lūkesčiai yra labiau susiję su alkoholio vartojimu nei neigiami (Hasking and Oei, 2008). Mažą neigiamų lūkesčių reikšmę šioje amžiaus grupėje galima būtų paaiškinti tuo, kad neigiami lūkesčiai yra labiau susiję su alkoholio vartojimu asmenų, kurie turi mažiau alkoholio vartojimo patirties (Young et al., 2006). Be to, daugiau geriantys asmenys dažniau susiduria su neigiamomis alkoholio vartojimo pasekmėmis (pavyzdžiui, pagiriomis) ir dėl to neigiamų pasekmių gali tikėtis ne ką mažiau, nei geriantys saikingai (Hasking et al., 2011).

Atliktų daugialypių regresinių analizių rezultatai rodo, kad vyriškoji lytis, stipresni motyvai vartoti alkoholį ir silpnesnis saviveiksmingumas leidžia reikšmingai prognozuoti studentų per kartą suvartojamą didesnę alkoholio kiekį. Dažnesnę studentų alkoholio vartojimą reikšmingai prognozuoja vyriškoji lytis, jaunesnis alkoholio vartojimo pradžios amžius, stipresni motyvai vartoti alkoholį ir silpnesnis saviveiksmingumas. Tokie keičiami veiksniai kaip motyvai vartoti alkoholį ir saviveiksmingumas yra svarbesni prognozuojant alkoholio vartojimo dažnumą, nei stabilūs ir nebepakeičiami alkoholio vartojimą nuspėjantys veiksniai – lytis ir vartojimo pradžios amžius. Tyrimo rezultatai patvirtina kitų darbų išvadas, kad pasitikėjimas savo jėgomis atsisakyti alkoholio yra labai svarbus prognozuojant jo vartojimą (Gullo et al., 2010), sėkmingai nuspėja alkoholio vartojimą net kai kontroliuojami tokie jo

vartojimui svarbūs veiksniai kaip amžius ir lytis (Oei and Morawska, 2004) ir nepaisant teigiamų bei neigiamų pasekmių lūkesčių (Young et al., 2006).

Nustatėme, kad didesnę su alkoholio vartojimu susijusių problemų skaičių statistiškai reikšmingai prognozuoja ne tik dažnesnis alkoholio vartojimas ir vartojimas didesniais kiekiais, bet ir stipresni motyvai vartoti alkoholį bei silpnesnis atsisakymo gerti saviveiksmingumas. Studentams, kurie alkoholį vartoja dažnai, dideliais kiekiais, turi stiprius motyvus vartoti alkoholį ir nepasitiki savo sugebėjimu jo atsisakyti, gali grėsti didesnė alkoholio vartojimo sukeltų problemų rizika.

Ankstesniuose tyrimuose visiškai neatskleidžiamos visų šiame straipsnyje nagrinėjamų veiksnių sąsajos. Tyrimo rezultatai rodo, kad teigiamų pasekmių lūkesčiai alkoholio vartojimą veikia ne tiesiogiai, o stiprindami motyvus vartoti alkoholį ir silpnindami atsisakymo gerti saviveiksmingumą. Tai atitinka motyvacinį alkoholio vartojimo modelį (Cox and Klinger, 1988), kuriame lūkesčiai veikia motyvus vartoti alkoholį ir prisideda prie tyrimų, patvirtinančių, kad motyvai vartoti alkoholį veikia kaip tarpininkai tarp lūkesčių ir alkoholio vartojimo (Read et al., 2003; Kuntsche and Cooper, 2010). Kiti teoriniai darbai ir empiriniai tyrimai (Engels et al., 2005; Young et al., 2006; Hasking and Oei, 2008; Gullo et al., 2010; Connor et al., 2011) taip pat rodo, kad teigiami lūkesčiai alkoholio vartojimą veikia ne tiesiogiai, o per saviveiksmingumą.

Tyrimai atskleidžia, kad motyvai nevartoti alkoholio alkoholinių gėrimų vartojimą veikia tik netiesiogiai – per saviveiksmingumą (Butt, 2007). Mūsų tyri-

mo duomenys taip pat rodo, kad motyvai nevartoti alkoholio alkoholinių gėrimų vartojimą prognozuoja ne tiesiogiai, o per atsisakymo gerti saviveiksmingumą. Mūsų pasiūlytame modelyje saviveiksmingumas iš dalies veikia ir motyvų vartoti alkoholį ryšį su alkoholio vartojimu. Stipresni motyvai vartoti alkoholį silpnina saviveiksmingumą, skatina gausesnį alkoholio vartojimą ir didina su alkoholio vartojimu susijusių problemų riziką, o stipresnis atsisakymo gerti saviveiksmingumas apsaugo nuo gausaus alkoholio vartojimo ir su juo susijusių problemų.

Nors lūkesčiai tiesiogiai nenuspėja alkoholio vartojimo, jie vis tiek yra svarbūs, nes leidžia prognozuoti motyvus vartoti alkoholį ir atsisakymo gerti saviveiksmingumą. Atsisakymo gerti saviveiksmingumą galima laikyti svarbiu tiesiogiai su vartojimu ir problemomis susijusiu apsauginiu veiksniu, kuris leidžia prognozuoti saikingesnį alkoholio vartojimą ir mažesnę su vartojimu susijusių problemų riziką. Per atsisakymo gerti saviveiksmingumą tolesni veiksniai veikia alkoholio vartojimą.

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad ankstesnė alkoholio vartojimo pradžia yra susijusi su stipresniais motyvais vartoti alkoholį, stipresniais teigiamų pasekmių ir priklausomybės lūkesčiais, silpnesniu atsisakymo gerti saviveiksmingumu ir silpnesniais motyvais nevartoti alkoholio. Tai patvirtina kitų autorių darbų išvadas, kad stipresni lūkesčiai (Oei and Morawska, 2004; Engels et al., 2005; Young et al., 2006) ir silpnesnis saviveiksmingumas (Aas et al., 1995) yra susiję su ankstyvesne alkoholio vartojimo pradžia ir gali ją paskatinti.

Taip pat buvo patvirtinti kitų autorių tyrimų, kuriais nustatyta reikšminga sa-

viveiksmingumo ir alkoholio vartojimo pradžios amžiaus sąveika, nuspėjant alkoholio vartojimą, rezultatai (Atwell et al., 2011). Atliktos analizės rezultatai parodė, kad vartojimo pradžios amžiaus ir alkoholio vartojimo dažnumo ryšys buvo reikšmingas tik tuomet, kai saviveiksmingumas buvo silpnas ar vidutinio stiprumo, bet ne stiprus. Studentų, pasižyminčių stipriu atsisakymo gerti saviveiksmingumu, ankstyva alkoholio vartojimo pradžia nekelia rizikos, kad alkoholis bus vartojamas dažniau. Tai dar kartą patvirtina atsisakymo gerti saviveiksmingumo reikšmę ir būtinybę jį stiprinti įvairiomis programomis.

Nors mūsų sudarytas modelis gerai paaiškino duomenis ir priežastinių ryšių kryptys atrodo teoriškai prasmingos, gali būti ir priešingų ryšių. Siekiant išsiaiškinti, ar mūsų tyrinėti kognityvūs motyvaciniai veiksniai yra alkoholio vartojimo priežastys, o ne pasekmės, galima būtų atlikti ilgalaikius arba eksperimentinius tyrimus. Lūkesčiais, motyvais ir saviveiksmingumu pagrįstų alkoholio vartojimo intervencijų tyrimai turėtų būti atlikti siekiant įrodyti, kad šie veiksniai gali būti keičiami ir jų pokyčiai sumažina alkoholio vartojimą. Būtų įdomu patyrinėti ir kitų amžiaus grupių su alkoholio vartojimu susijusius kognityvius motyvacinius veiksnius, įvertinti daugiau alkoholio vartojimą veikiančių veiksnių ir paanalizuoti jų sudėtingus tarpusavio ryšius. Tikimės, kad tyrimo rezultatai paskatins tolesnius šios srities tyrimus.

Išvados

1. Studentų motyvai vartoti alkoholį ir teigiamų alkoholio vartojimo pasekmių lūkesčiai yra teigiamai susiję su

alkoholio vartojimo dažnumu, kiekiu ir vartojimo sukeltomis problemomis. O atsisakymo gerti saviveiksmingumas ir motyvai nevartoti alkoholio dėl abejingumo jam yra neigiamai susiję su alkoholio vartojimo dažnumu, kiekiu ir vartojimo sukeltomis problemomis. Neigiamų pasekmių seksualinio susidomėjimo padidėjimo lūkesčiai, motyvai nevartoti alkoholio dėl šeimos suvaržymų ir atsakomybės nėra susiję su tirtų studentų alkoholio vartojimu.

2. Stipresni motyvai vartoti alkoholį ir teigiamų pasekmių lūkesčiai yra susiję su ankstyvesne alkoholio vartojimo pradžia, o stipresnis saviveiksmingumas ir motyvai nevartoti alkoholio yra susiję su vyresniu alkoholio vartojimo pradžios amžiumi. Kai saviveiksmingumas stiprus, ankstyva alkoholio vartojimo pradžia nebekelia rizikos, kad jis bus vartojamas dažniau.
3. Vyriškoji lytis, stipresni motyvai vartoti alkoholį ir silpnesnis saviveiksmingumas prognozuoja didesnius suvartojamo alkoholio kiekius. Dažnesnį alkoholio vartojimą prognozuoja dar ir jaunesnis jo vartojimo pradžios amžius. Didesnį su alkoholio vartojimu susijusių problemų skaičių prognozuoja ne tik dažnesnis alkoholio vartojimas ir vartojimas didesniais kiekiais, bet ir stipresni motyvai vartoti alkoholį ir menkesnis atsisakymo gerti saviveiksmingumas.
4. Teigiamų pasekmių lūkesčiai alkoholio vartojimą ir problemas prognozuoja ne tiesiogiai, o per motyvus ir atsisakymo gerti saviveiksmingumą. Motyvai vartoti alkoholį alkoholinių gėrimų vartojimą ir problemas padeda numatyti

ir tiesiogiai, ir netiesiogiai – per savi-veiksmingumą. Atsisakymo gerti sa-viveiksmingumas alkoholio vartojimą prognozuoja tiesiogiai, o problemas ir tiesiogiai, ir netiesiogiai – per alkoholio vartojimą.

5. Stiprūs teigiamų pasekmių lūkesčiai ir motyvai vartoti alkoholį gali būti vertinami kaip gausaus jo vartojimo ir problemų rizikos veiksniai, o stiprus sa-viveiksmingumas ir motyvai nevartoti alkoholio dėl abejingumo jam gali būti vertinami kaip apsauginiai veiksniai.

LITERATŪRA

- Aas H., Klepp K. I., Laberg J. C., Aaro A. L. Predicting adolescents intentions to drink alcohol: Alcohol expectancies and self-efficacy // *Journal of Studies on Alcohol*. 1995, vol. 56, p. 293–299.
- Atwell K., Abraham C., Duka T. A parsimonious, integrative model of key psychological correlates of UK university student's alcohol consumption // *Alcohol and Alcoholism*. 2011, vol. 46 (3), p. 253–260.
- Bulotaitė L., Baltrušaitytė R. Studentų alkoholio vartojimo lūkesčiai // *Visuomenės sveikata*. 2010, Nr. 1 (48), p. 83–89.
- Butt J. C. Testing a cognitive-motivational model of drinking behavior in a university student sample. PhD Thesis. Brisbane: School of Psychology, University of Queensland, 2007.
- Connor J. P., George S. M., Gullo M. J., Kelly A. B., Young R. M. A prospective study of alcohol expectancies and self-efficacy as predictors of young adolescent alcohol misuse // *Alcohol and Alcoholism*. 2011, vol. 46 (2), p. 161–169.
- Cooper M. L., Russell M., Skinner J. B., Windle M. Development and validation of a three-dimensional measure of drinking motives // *Psychological Assessment*. 1992, vol. 4, p. 123–132.
- Cox W. M., Klinger E. A motivational model of alcohol use // *Journal of Abnormal Psychology*. 1988, vol. 97 (2), p. 168–180.
- Ellickson P. L., Hays R. D. Antecedents of drinking among young adolescents with different alcohol use histories // *Journal of Studies on Alcohol*. 1991, vol. 52, p. 398–408.
- Engels R., Wiers R., Lemmers L., Overbeek G. Drinking motives, alcohol expectancies, self-efficacy, and drinking patterns // *Journal of Drug Education*. 2005, vol. 35 (2), p. 147–166.
- Engs R. C. The Student Alcohol Questionnaire (SAQ). Indiana University, 2002.
- Gotham H. J., Sher K. J., Wood P. K. Alcohol involvement and developmental task completion during young adulthood // *Journal of Studies on Alcohol*. 2003, vol. 64, p. 32–42.
- Gullo M. J., Dawe S., Kambouropoulos N., Staiger P. K., Jackson C. J. Alcohol expectancies and drinking refusal self-efficacy mediate the association of impulsivity with alcohol misuse // *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*. 2010, vol. 34 (8), p. 1386–1399.
- Hasking P. A., Oei T. Incorporating Coping into an Expectancy Framework for Explaining Drinking Behaviour // *Current Drug Abuse Reviews*. 2008, vol. 1, p. 20–35.
- Hasking P., Lyvers M., Carpio C. The relationship between coping strategies, alcohol expectancies, drinking motives and drinking behavior // *Addictive Behaviors*. 2011, vol. 36 (5), p. 479–487.
- Hendershot C. S., Witkiewitz K., George W. H., Wall T. L., Otto J. M., Liang T., Larimer M. E. Evaluating a cognitive model of ALDH2 and drinking behavior // *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*. 2011, vol. 35 (1), p. 91–98.
- Young R. M., Connor J. P., Ricciardelli L. A., Saunders J. B. The role of alcohol expectancy and drinking refusal self-efficacy beliefs in university student drinking // *Alcohol and Alcoholism*. 2006, vol. 41 (1), p. 70–75.
- Yuan K. H., Bentler P. M. Structural equation modeling // *Psychometrics / Ed. by C. R. Rao, S. Sinharay*. Elsevier, 2007, p. 297–358.
- Jones B. T., Corbin W., Fromme K. A review of expectancy theory and alcohol Consumption // *Addiction*. 2001, vol. 96, p. 57–72.
- Kuntsche E., Cooper M. L. Drinking to have fun and to get drunk: Motives as predictors of weekend drinking over and above usual drinking habits // *Drug and Alcohol Dependence*. 2010, vol. 110, p. 259–262.
- Lee N. K., Oei T. P. S., Greeley J. D., Baglioni A. Y. Psychometric properties of the Drinking Expectancy Questionnaire: A review of the factor structure and

a proposed new scoring method // Journal of studies on alcohol. 2003, p. 432–436.

Lyvers M., Hasking P., Hani R., Rhodes M., Trew E. Drinking motives, drinking restraint and drinking behaviour among young adults // Addictive Behaviors. 2010, vol. 35, p. 116–122.

Narkotikų kontrolės departamento metinis pranešimas. Vilnius, 2008.

Oei T., Morawska A. A cognitive model of binge drinking: The influence of alcohol expectancies and drinking refusal self-efficacy // Addictive Behaviors. 2004, vol. 29, p. 159–179.

Oei T., Hasking P., Young R. Drinking refusal self-efficacy questionnaire revised (DRSEQ-R): A new factor structure with confirmatory factor analysis // Drug and Alcohol Dependence. 2005, vol. 78, p. 297–307.

Read J. P., Wood M. D., Kahler C. W., Maddock

J. E., Palfai T. P. Examining the role of drinking motives in college students alcohol use and problems // Psychology of addictive behaviors. 2003, vol. 17 (1), p. 13–23.

Shim S., Maggs J. L. A psychographic analysis of college students' alcohol consumption: Implications for prevention and consumer education // Family and Consumer Sciences Research Journal. 2005, vol. 33 (3), p. 255–273.

Stritzke W., Butt J. Motives for not drinking alcohol among Australian adolescents: Development and initial validation of a five-factor scale // Addictive Behaviors. 2001, vol. 26, p. 633–649.

Williams C. D. Personal goals systems and social cognitive theory: A motivational model of college student alcohol use. Dissertation. Blacksburg: Virginia Polytechnic Institute and State University, 2003.

RELATIONSHIP BETWEEN ALCOHOL OUTCOME EXPECTANCIES, SELF-EFFICACY, MOTIVES AND ALCOHOL CONSUMPTION AMONG UNIVERSITY STUDENTS

Rūta Baltrušaitė, Laima Bulotaitė

S u m m a r y

Alcohol use is widespread among university students. While searching for the factors associated with drinking, scientists more often acknowledge the importance of various cognitive-motivational variables. It is recommended to consider these variables when developing effective prevention and intervention programs. The cognitive-motivational variables examined in this study were: alcohol outcome expectancies, drinking motives, motives for not drinking, and drinking refusal self-efficacy. The purpose of the study was to examine the relationship between alcohol outcome expectancies, motives, self-efficacy and alcohol consumption among Lithuanian university students. Another aim was to propose and test a mediational model in which alcohol consumption and alcohol-related problems are predicted by expectancies, motives and self-efficacy. 308 students from five Lithuanian universities participated in this study. All participants completed the Drinking Expectancy Questionnaire – revised (DEQ-r), Drinking Refusal Self-efficacy Questionnaire – revised (DRSEQ-r), Drinking Motives Questionnaire (DMQ), motives for not drinking questionnaire and one more questionnaire assessing drinking patterns and alcohol-related problems. The results have shown that the male gender, stronger motives to drink and a weaker drink-

ing refusal self-efficacy predict a larger quantity of alcohol consumed per occasion. More frequent drinking was also predicted by an earlier age of drinking onset. A larger number of alcohol-related problems was predicted not only by the frequency and quantity of alcohol consumption, but also by stronger motives to drink and a weaker drinking refusal self-efficacy. The relationship between positive alcohol outcome expectancies and alcohol consumption was mediated by motives and drinking refusal self-efficacy. Motives to drink predict alcohol consumption and alcohol-related problems directly and indirectly – through self-efficacy. Drinking refusal self-efficacy predicted alcohol consumption directly, and the relationship between self-efficacy and alcohol-related problems was mediated by alcohol consumption. Strong positive alcohol outcome expectancies and drinking motives may be considered as potential risk factors for heavy drinking and alcohol-related problems. Strong drinking refusal self-efficacy and strong motives for not drinking because of indifference toward alcohol may be considered as protective factors against drinking and alcohol-related problems among university students.

Keywords: alcohol consumption, expectancies, motives, self-efficacy.